

Asia: VN/3071/2020

Lausuntopyyntö hallinnon automaattisen päätöksenteon käyttöalaa ja läpinäkyvyyttä koskevista säännösluonnoksista

1. Automaattisen käsittelyn sallittu käyttöala

1.1. Miten arvioitte ehdotuksen lähtökohtaa *oikeudellisesti*?

-

Perustelut ja muutosehdotukset:

SOSTE kannattaa automaation hyödyntämistä julkisen vallan päätöksenteossa. Sillä voidaan tehostaa toimintaa, parantaa ihmisten oikeuksien toteutumista ja yhdenvertainen kohtelua sekä lyhentää käsittelyaikoja.

Painotamme kuitenkin, että varsinkin sosiaali- ja terveyspalveluja tai -etuuksia koskevaan päätöksentekoon ja osin myös käsitteellisesti epämääräisempään tosiasialliseen hallintotoimintaan sisältyy usein kohteena olevan ihmisen yksilöllisiin olosuhteisiin liittyvää monimutkaista harkintaa, jota ei voi ulkoistaa koneelle. Siksi ehdotuksen 1 momenttiin kirjattu rajaus on tärkeä.

Perustelujen mukaan säännöksen tarkoittama yksiselitteinen johtaminen ei ole mahdollista silloin, jos taustalla olevaan säännökseen liittyy merkittävää harkintavallan käyttöä, esimerkiksi kohtuullisuusharkintaa tai lapsen edun arvioimista. Tämä antaa ymmärtää, että vähemmän merkittävän harkintavallan yhteydessä se olisi mahdollista.

Pidämme yksiselitteisyyden ja harkintavallan yhdistämistä käsitteellisesti ristiriitaisena ja esitämme perusteluja selvennettäviksi niin, että automaatiota voitaisiin käyttää vain aidosti yksiselitteisesti johdettavissa olevissa ratkaisuissa ja hallintotoimissa.

1.2. Kysymys viranomaisille ja julkista hallintotehtävää hoitaville yksityisille: Miten arvioitte ehdotuksen lähtökohtaatoiminnassanne *automatisoitavien asiaryhmien* kannalta?

-

Perustelut ja lisätiedot:

-

1.3. Kysymys viranomaisille ja julkista hallintotehtävää hoitaville yksityisille: Millaisia 2 momentin määritelmän mukaisia tilanteita tunnistatte toiminnassanne?

-

1.4. Tulisiko myös muun kuin 2 momentissa tarkoitetun avustavan tai valmistelevan automaation käyttöä säännellä hallinto-oikeudellisesti?

-

Perustelut ja muutosehdotukset:

Vastaus riippuu olennaisesti siitä, mitä avustavalla automaatiolla käsitetään, koska sitä voidaan tulkita hyvin monin tavoin. Jos, kuten perusteluissa esitetään, avustava automaatio valmistelee päätösluonnoksen ja jos tällöin päätöksentekijälle jää vain päätöksen hyväksyminen ilman siihen vaikuttavien seikkojen ja selvitysten tutkintaa, ollaan jo hyvin lähellä ehdotetun 25 a §:n automaattista päätöksentekoa. Toisaalta avustavaan automaatioon voidaan katsoa kuuluvan esimerkiksi vain kaiken huomioon tulevan materiaalin kokoaminen, jolloin päätöksentekijä paneutuu materiaaliin ja tekee sen perusteella päätöksen alusta alkaen itse. Mielestämme olisi hyvä käsitellä avustavaa automaatiota lähemmin perusteluissa riippumatta siitä, päädytäänkö sen osalta pykäläsääntelyyn vai ei.

Automaation hyödyntämismuodot ovat eri aloilla erilaiset, moninaiset ja alati kehittyvät. Avustavasta automaatiosta säättäminen kattavasti kehitystä rajoittamatta voi olla hyvinkin haasteellista. Olennaista on varmistaa, ettei avustavaa automaatiota päädytä käyttämään tavalla, joka olisi ristiriidassa ehdotetun 25 a §:n ja tietosuoja-asetuksen kanssa. Samalla tulee varoa sulkemasta turhaan pois avustavan automaation monia potentiaalisia käyttömahdollisuuksia.

1.5. Muut huomiot käyttöaläsääntelystä:

-

2. Oikeussuojakeinot

2.1. Ehdotettu 25 a §:n muotoilu mahdollistaa myös oikaisuvaatimuksen käsittelyn automaattisesti. Miten arvioitte ehdotusta tältä osin?

Oikaisuvaatimuksen automaattista käsittelyä ei tule sallia.

Perustelut ja muutosehdotukset:

Lähtökohtana on, että automaattisessa päätöksenteossa käsiteltäisiin vain yksiselitteisesti selviä asioita. Jos oikaisutarpeita ilmenee, taustalla voi olla systeeminen virhe. Jos automaattisesti tehtyä päätöstä koskeva oikaisuvaatimus käsiteltäisiin sekin automaattisesti, mahdollisen virheen syy voi jäädä selvittämättä ja virhe korjaamatta. Tällöin koko oikaisuvaatimus menettäisi merkityksensä. Oikaisuvaatimuksen tekijä – ja mahdollisesti muut vastaavassa asemassa olevat ihmiset – jäisivät vaille oikeussuojaa.

Muistuttaisimme myös asianosaisen oikeudesta tulla kuulluksi. Tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 71 kohdan mukaan rekisteröidyllä pitää olla aina oikeus vaatia ihmisen osallistumista käsittelyyn. Tämän oikeuden voidaan katsoa korostuvan etenkin sosiaali- ja terveyspalveluja tai -etuuksia koskevassa päätöksenteossa, koska se usein kohdentuu sellaisiin haavoittuvassa asemassa olevaan ihmisiin, joille hallinnolliset prosessit ylipäättään ja digitaalinen asiointi erityisesti ovat haasteellisia. Heillä on myös harvemmin edellytyksiä edetä varsinaisiin valitusprosesseihin.

Nähdäksemme päätösten kohteina olevien ihmisten lisäksi myös sekä päätöksistä vastaavien viranomaisten että muutoksenhakuviranomaisten intresseissä on oikaisuvaatimusten manuaalinen ja perusteellinen tutkinta päätöksen tehneessä viranomaisessa.

2.2. Mitkä muut menettelyt toteuttaisivat tehokkaasti oikeussuojaa automaattisen päätöksenteon yhteydessä?

Esityksessä olisi syytä selventää se, millä tavoin vastuut päätössääntöjen hyväksymisestä ja niiden laillisuudesta toteutetaan. Viranomaistoiminta tarvitsee myös tehokasta valvontaa ja ohjauskeinoja sen tilanteen varalle, etteivät sen käytännöt vastaa lain vaatimuksia.

2.3. Kysymys viranomaisille ja julkista hallintotehtävää hoitaville yksityisille: mitä soveltamanne lainsäädännön oikeussuojakeinoja pidätte tässä yhteydessä tehokkaina ja miksi?

-

2.4. Muut huomiot oikeussuojakysymyksistä:

-

3. Tietosuoja

3.1. Miten arvioitte tätä koskevaa kantaa?

-

Perustelut ja muutosehdotukset:

-

3.2. Tulisiko yleislakiin sisällyttää suojatoimia erityisiin henkilötietoryhmiin tai ns. valtiosääntöisesti arkaluonteisiin tietoihin (esimerkiksi sosiaalihuollon tarve) liittyen?

-

Perustelut ja muutosehdotukset:

-

3.3. Muut huomiot tietosuojakysymyksistä:

-

4. Käsittelyn julkisuus ja läpinäkyvyys

4.1. Pidättekö ehdotettua lähestymistapaa oikeana?

Kyllä

Perustelut ja muutosehdotukset:

4.2. Kannatatteko lisätietojen antajaa koskevaa muutosehdotusta (HL 44 §:n 1 momentin 4 kohta)?

Ei

Perustelut ja muutosehdotukset:

Pidämme lisätietojen antajan nimeämistä päätöksessä merkityksellisenä. Siten voidaan olettaa tiedustelujen ohjautuvan suuremmalla varmuudella henkilölle, joka osaa myös niihin vastata. Asianosaisia helpottaa yhteyden ottamisessa tieto siitä, että he voivat asioida nimetyn ihmisen kanssa anonyymien koneiston sijaan. Nimeäminen voi myös vahvistaa kyseisen viranhaltijan kokemusta omasta vastuustaan. Automaation käyttö ei saa hämärtää tuntumaa siihen, että kyse on inhimillisestä vuorovaikutuksesta, eikä käsitystä virkavastuusta.

4.3. Kannatatteko automaattisesta käsittelystä ilmoittamista koskevaa muutosehdotusta (HL 44 §:n 1 momentin 5 kohta)?

Kyllä

Perustelut ja muutosehdotukset:

-

4.4. Kannatatteko ehdotusta hallintoasioiden automaattista käsittelyä koskevan kuvauksen julkaisemisesta?

Kyllä

Perustelut ja muutosehdotukset:

-

4.5. Millaisia tietoja automaattista käsittelyä koskevaan kuvaukseen tulisi sisältyä?

Kuvauksessa tulee selkeällä ja tavallisella, ymmärrettävällä kielellä kertoa pykäläehdotuksessa mainitut asiat ja se, miten automaattinen päätöksenteko toimii.

4.6. Muut julkisuutta ja läpinäkyvyyttä koskevat huomiot

-

5. Muut huomiot

5.1. Muut huomiot ehdotetusta sääntelystä

-

Väätäimäinen Kirsi
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry